

niet representatief. Daarnaast bleef ze vooral in de uitwendige beschrijving van de eigenschap steken en heeft ze de eigenschap zelf niet echt kunnen vastpakken, zo lijkt mij. Ook haar vragenlijst die overal terug te vinden is, is klinisch niet correct. Haar eerste boek is pas in 1996 verschenen en werd in 2002 in het Nederlands vertaald⁽³⁾. Dus is hoogsensitiviteit als concept nog redelijk nieuw en daardoor eveneens onbekend. En onbekend maakt onbemind. Gelukkig zijn er aan verschillende universiteiten in België, Nederland en Engeland professoren die hoogsensitiviteit ernstig nemen en het wetenschappelijk willen onderbouwen door onderzoek. Elke Van Hoof is hier één van. De bovenstaande vermelde linken maken gelukkig deel van dit onderzoek uit. Hopelijk maakt men hierin 'snel' vorderingen omdat dit heel wat gevolgen voor de hulpverlening zou kunnen hebben. Cliënten met ADHD, ASS, hoogbegaafdheid, depressie, manische-depressie, psychosen, enz. zouden er opeens heel anders kunnen uitzien, wat dan ook een aanpassing van onze hulpverlening vraagt. Stof genoeg voor een vervolg!

Ief Barbier

Opleidingscoördinator Counseling
in de Gezins- en Contextbegeleiding
Psychotherapeut
HSP-Professional

- (1) Van Hoof, E. (2016) Hoogsensitief. Wat je moet weten. Leuven: LannooCampus
- (2) ADHD: Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder; ASS: Autisme Spectrum Stoornis
- (3) Aron, Elaine N. (2002) Hoog Sensitieve Personen. Hoe blijf je overeind als de wereld je overweldigt. Amsterdam/Antwerpen: Archipel

Bronnen:

- Aron, Elaine N. (2002) Hoog Sensitieve Personen. Hoe blijf je overeind als de wereld je overweldigt. Amsterdam/Antwerpen: Archipel
- Aron, Elaine N. (2010) Hoog Sensitieve Personen en psychotherapie. Handboek voor psychotherapeuten en patiënten. Amsterdam/Antwerpen: De Arbeiderspers
- Barbier, I. (2014-2015) HSP-Professional. Persoonlijke nota's opleiding
- Van Hoof, E. (2014) Opleiding tot HSP-professional 2014. Syllabus
- Van Hoof, E. (2016) Hoogsensitief. Wat je moet weten. Leuven: LannooCampus

Vanaf februari 2017 organiseert Balans een module 'Omgaan met hoogsensitiviteit in de hulpverlening' waarin stilgestaan wordt bij de gevolgen van hoogsensitiviteit in de hulpverlening, zowel voor de hulpverlener als voor de cliënten.

METHODIEK

STEMRECHT IN HET HOOFD VAN JE KIND

Greet Lust over de vernieuwende opvoedingsfilosofie Nieuwe Autoriteit

Kinderen en jongeren die niet luisteren, die brullen, gooien met huisraad, spijbelen ... Ouders en opvoeders die alles proberen om terug grip op hen te krijgen, maar waarbij niets lijkt te helpen. Het komt steeds vaker voor. Straffen helpt niet. In tegendeel, conflict gooit vaak alleen maar meer olie op het vuur. Toegeven is evenmin een goed idee; dat leidt enkel tot meer eisen en bedreigingen. Maar wat als iedereen in de omgeving van de jongeren of kinderen nu eens meehielp om hen weer op het juiste pad te krijgen? Niet door te focussen op hun gedrag, maar wel door maximaal aanwezig te zijn in hun leven en hun hoofden.

Dat is het grote idee achter de opvoedingsfilosofie Nieuwe Autoriteit en Geweldloos Verzet. Ze werd ontwikkeld door hoogleraar psychologie Haim Omer van de universiteit van Tel Aviv. Hun ideeëngoed sloeg al snel aan in de bijzondere jeugdhulp, wereldwijd.

“Vier jaar geleden ontmoette ik voor het eerst Idan Amiel, directeur van het New Authority Centre in Tel Aviv en later Haim Omer zelf, en sindsdien heeft hun aanpak mij niet meer losgelaten”, vertelt de Tielitse opvoedingsdeskundige Greet Lust. “De filosofie probeert immers op een warme, geweldloze manier opnieuw autoriteitsfiguren te introduceren in het leven van onze kinderen.”

Was die autoriteit dan verdwenen?

Greet Lust: “Vroeger bepaalden instituten zoals de staat, de kerk en de school alle regels. Zo wisten ouders hoe ze hun kinderen moesten aanpakken. Vader, de leerkracht of de pastoor waren de baas, de kinderen moesten luisteren. Maar de patriarchale autoriteit waarop ze hun positie baseerden, is vandaag nagenoeg volledig afgebrokkeld. Een moderne opvoeding streeft waarden als vrijheid, liefde en aanmoediging na. We willen onze kinderen vooral gelukkig maken. Alleen: hoe doe je dat? Een autoritaire houding is geen optie meer. Toegeven lost evenmin iets op.

Ouders en opvoeders zijn het noorden dus kwijt. Ze zitten in een opvoedingsvacuüm. Kinderen en jongeren luisteren niet meer automatisch. En toch hebben ze grenzen nodig. Maar hoe bied je die aan in een maatschappij die compleet veranderd is? Zeker ouders zijn vaak hun steunnetwerk kwijt, en hebben door het internet veel minder controle over wat hun zoon of dochter doet. Daardoor zijn kinderen en jongeren veel minder vatbaar voor traditionele autoriteit. Er weerklinken veel minder dreigende, gezaghebbende stemmen rondom hen of in hun hoofd. Ze zijn immers niet meer bang van hun ouders of opvoeders. Om het gezag over hen te herstellen, moet je autoriteit op een andere manier installeren.”

Hoe pakt de filosofie Nieuwe Autoriteit dit aan?

Greet Lust: “De nieuwe methode vult het hoofd van kinderen en jongeren opnieuw met stemmen van gezaghebbende

figuren. Of met beveiligingscamera's, als je wilt. Die zorgen ervoor dat er minder gestolen wordt in de supermarkt, zelfs als ze niet werken. Wel, autoriteitsfiguren hebben een soortgelijk effect in het leven van de jongere. Stel: een kind is altijd agressief op de speelplaats. Hij of zij wordt geregeld aangesproken door de leerkracht, de directrice geeft een uitbrander, later volgt een straf ... Maar zonder effect. Wat als we nu eens aan de opa van het kind vragen om tijdens elke speeltijd mee toezicht te houden op zijn kleinkind? De kans is groot dat we meteen een gedragsverandering bij het kind waarnemen. Die vaak zelfs blijvend is, als we de aanpak lang genoeg volhouden.

Hoe meer autoriteitsfiguren aanwezig zijn in het leven van kinderen en jongeren, hoe kleiner de kans dat ze deviant gedrag stellen, leert de ervaring. Ze hebben de ogen van ouders, leerkrachten en opvoeders nodig om zich te houden aan afspraken en regels. Omer vergelijkt deze aanwezigheid met het bezetten van zetels in een parlement. Hoe meer zitjes je als autoriteitsfiguur kan bemachtigen in het hoofd van een kind of jongere, hoe beter."

Zo'n grote zaal krijg je niet alleen gevuld?

Greet Lust: "Nee. We staan vaker dan vroeger helemaal alleen in voor de opvoeding van onze kinderen. Ouder of bijvoorbeeld leerkracht zijn is vandaag een 'lonely job'. Onze ouders of grootouders wonen misschien ver weg of we zijn bang om collega's aan te spreken wanneer het moeilijk gaat. Bovendien aanvaarden we te weinig dat andere volwassenen zich moeien met de opvoeding van onze kinderen. Als een vreemde een opmerking maakt tegen ons kind wanneer het zich ongepast gedraagt, ergert dit ons of worden we boos. Maar in feite moeten we die hulp dankbaar aanvaarden. We moeten terug durven een beroep doen op grootouders, burens, vrienden, leerkrachten en collega-begeleiders om kinderen op te voeden. Zoals we dat vroeger deden, en zoals dat vandaag nog een gewoonte is in bepaalde Afrikaanse en Aziatische culturen. We moeten de verantwoordelijkheid voor het opvoeden bewust delen met andere autoriteitsfiguren en een netwerk vormen met leerkrachten, burens en familie. We moeten samen de ogen zijn die toekijken hoe kinderen en jongeren zich gedragen. Een Afrikaans gezegde zei het al: 'It takes a village to raise a child.'"

"We moeten de verantwoordelijkheid voor het opvoeden bewust delen met andere autoriteitsfiguren en een netwerk vormen met leerkrachten, burens en familie"

Dat vereist wel een grote openheid van de ouders of opvoeders?

Greet Lust: "Absoluut. Ze moeten de vuile was durven buiten hangen over de problemen die zich binnen de kamers van hun gezin, klas of leefgroep afspelen. Dat is een stap waarmee velen het moeilijk hebben. Maar het is een cruciale stap. Anders wordt de vicieuze cirkel van gewelddadig gedrag en machteloosheid van de ouders en opvoeders niet doorbroken."

CONTEXT VERANDEREN

Waarom focust Nieuwe Autoriteit zich op de opvoeder, en niet op de jongere zelf?

Greet Lust: "Stel dat een leerling zich verbaal agressief gedraagt tegenover de leerkracht, tijdens de les. Bij een brave leerling volstaat wellicht een terechtwijzing of wat humor van de leraar om het gedrag bij te sturen. Jongeren die temperamentvoller zijn of meer uitdagen, hebben lak aan een terechtwijzing. Wat doe je dan als leerkracht? Dreigen met straf? Of effectief straffen?"

Wat als die actie geen gedragsverandering teweeg brengt? Wat als je als leerkracht dag na dag het gevoel hebt dat niets helpt, wat je ook probeert om die jongere bij te sturen? Hoe voel je je dan? Hoe voelt een ouder of opvoeder zich die dagelijks geconfronteerd wordt met een kind of jongere waar hij geen vat meer op heeft? Verslagen, machteloos, hulpeloos, met de rug

De ene keer ben je sterk en heb je voldoende kracht om terug te vechten, de volgende keer ben je zo verslagen dat je opgeeft en het gedrag negeert.

tegen de muur ... De ene keer ben je sterk en heb je voldoende kracht om terug te vechten, de volgende keer ben je zo verslagen dat je opgeeft en het gedrag negeert.

Daarom gaat, vanuit de aanpak van Nieuwe Autoriteit, alle zorg en aandacht naar de autoriteitsfiguur en niet naar het gedrag van het kind. Het gedrag van een andere kan je immers niet controleren, je eigen handelingen wel. Leerkrachten en opvoeders worden getraind om tijdens conflictsituaties de-escalerend te handelen. Zo belanden ze niet langer in een machtsstrijd. Kinderen en jongeren krijgen de boodschap dat hun gedrag niet kan. Niet alleen door die ene leerkracht, ouder of opvoeder, maar door het volledige netwerk van autoriteitsfiguren. Dit is een sterke boodschap."

Wat als het kind of de jongere zijn gedrag niet verandert, en niet ophoudt?

Greet Lust: "Dat kan zeker gebeuren. Wat we vanuit Nieuwe Autoriteit doen, is de context rond het kind of jongere veranderen. Omer vergelijkt dit met de dino's. Hoewel ze destijds de overheersende diersoort waren, hebben ze de evolutie niet overleefd. Waarom niet? Een kleine schimmel veroorzaakte een verandering in hun leefmilieu waardoor hun huid aangetast werd en ze uitdroogden. Wanneer we als autoriteitsfiguren geconfronteerd worden met dominant gedrag van kinderen en jongeren, dan hebben we niet de macht om dat gedrag te veranderen, maar kunnen we wel de schimmel zijn die de context wijzigt voor het kind of jongere. Die laatste zal dan zijn gedrag aan deze nieuwe situatie aanpassen. Dit proces vergt tijd en vooral veel volharding van ouders, leerkrachten en opvoeders. Maar ook de dino's stierven uiteindelijk uit ... Omer zegt: we hoeven niet te winnen, alleen vol te houden."

VERZET IN ALLE STILTE

Hoe start het proces precies?

Greet Lust: "Alles begint met de aankondiging dat je als ouders, leerkracht of opvoeder een bepaald gedrag niet langer aanvaardt. Die boodschap wordt neergeschreven in een brief, en daarna voorgelezen. Dit is een belangrijk keerpunt. En het krijgen van de brief kan al voor een verandering zorgen. In ieder geval wordt het kind of jongere officieel op de hoogte gebracht dat de ouders, leerkracht of opvoeders actie zullen ondernemen en dus niet langer passief zullen toekijken. Deze aankondiging wijzigt de positie van de autoriteitsfiguren. Ze nemen opnieuw actief hun rol als gezaghebbende figuren op, wat hen beetje bij beetje krachtiger maakt. Het schrijven en voorlezen van de brief is dus een actie die de autoriteitsfiguur voor zichzelf doet, hij kondigt een nieuw begin aan in omgaan met het gedrag van het kind of jongere."

Wat is dan de volgende stap, na de aankondiging?

Greet Lust: "De aanwezigheid van de ouders of opvoeders in het leven van het kind of de jongere vergroten en een steunnetwerk inschakelen. Stel dat je zoon of dochter keer na keer te laat thuis komt. Je hebt al alles geprobeerd, communicatie is niet meer mogelijk. Wat kan je dan doen? We adviseren ouders om zo veel mogelijk telefoonnummers in hun gsm op te slaan van de vrienden van hun kind, en van de ouders van die vrienden. Komt je zoon of dochter niet thuis, dan sms je hem of haar eerst dat je bezorgd bent en dat je verwacht dat hij of zij naar huis komt. Tegelijk stuur je een berichtje naar de andere ouders en naar de vrienden van je kind, en vraag je hen om je bezorgdheid over te maken aan je zoon of dochter.

Ouders kunnen ook samen of met andere volwassenen uit hun steunnetwerk hun kind opzoeken en vragen om mee naar huis te gaan. Doet het dat niet, dan blijven de volwassenen aanwezig zonder in conflict te gaan. Ook hier voeren we geen actie om het gedrag te veranderen, om het kind naar huis te krijgen. We voeren actie als teken van verzet tegen het gedrag. Zo maak je je aanwezigheid in het leven van je kind duidelijk en moet je niet machteloos toekijken. De boodschap is: 'We zitten met je in. En het is onze plicht als ouders om over jou en je veiligheid te waken.' Uiteraard vergt dit heel veel energie van de ouders. Daarom is een steunnetwerk belangrijk. Ouders moeten familie en vrienden hebben die ze kunnen inschakelen, die hen helpen.

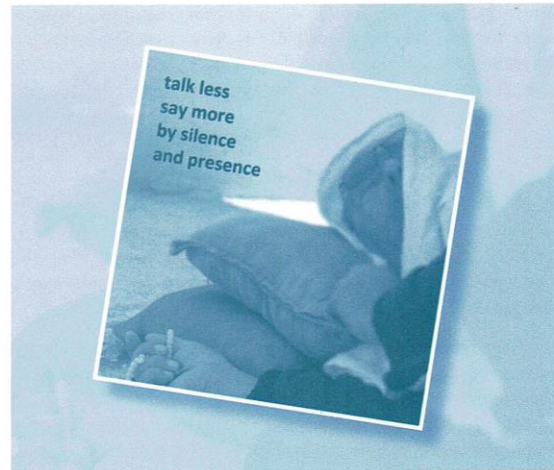
Een andere tool die vaak toegepast wordt in ernstige situaties, is een sit-in, gebaseerd op de methode van gewelddoos verzet die onder meer Mahatma Gandhi toepaste. Bij een sit-in houden ouders letterlijk een zitstaking in de kamer van hun kind. Ook hier krijgt het kind de boodschap dat een bepaald gedrag niet langer aanvaard wordt. Bovendien vragen de ouders aan het kind om een positieve actie te formuleren die het probleem zal oplossen. Daarna blijven ze een uur in stilte zitten. Formuleert het kind of jongere een positieve actie, dan kunnen de ouders beslissen om dit plan een kans te geven en de kamer te verlaten. Volgde er na een uur geen voorstel, dan gaan de ouders uit de kamer weg met de boodschap dat er nog geen goede oplossing is. Een sit-in is een heel krachtige manier om je tegen bepaald gedrag van een kind of jongere te verzetten. Een variant van deze tool wordt ook in scholen en leefgroepen toegepast, met succes."

"A sit-in is an one hour workshop for authority figures in selfcontrol. Tell them not to wait for a suggestion, but just to wait for one hour..."
Idan Amiel

De smsronde of de sit-in, pas je die toe om indruk te maken?

Greet Lust: "Nee, we voeren geen psychologische oorlog tegenover het kind of de jongere, dat zou een toepassing van de oude patriarchale autoriteit zijn. We maken zeer duidelijk dat we het goed menen door een warme, bezorgde boodschap. Maar tegelijkertijd laten we de stilte zijn werk doen. De adolescent voelt de bezorgde, wachtende ogen.

Het succes van de sit-in hangt af van de stilzwijgende aanwezigheid van de ouders, leraar of opvoeders. Ze doen een tweede, nu fysieke poging om zetels in het innerlijke parlement te bezetten."

Bezetten klinkt negatief, maar dat is de bedoeling niet?

Greet Lust: "Nee, want we willen escalaties van conflicten zo veel mogelijk vermijden, doorheen het hele proces. Conflict heeft er immers toe geleid dat iets cruciaal tussen de ouders, opvoeders en jongere afgebrokkeld is: hun hechtingsrelatie. Ruzie na ruzie is die binding verzwakt, en misschien nagenoeg verdwenen. Met als gevolg dat de jongere geen gevoel meer heeft met anderen, en zich dus ook steeds minder aantrekt van hun wensen. De tools van Gewelddoos Verzet, zoals de sit-in, leggen de basis voor een nieuwe relatie, door ouders of opvoeders opnieuw in het leven van het kind te introduceren en hun stemmen te laten weerklinken."

Zo'n positie opnieuw verwerven is een werk van lange adem?

Greet Lust: "Volharden is de boodschap. Ouders of opvoeders moeten blijven proberen om zo veel mogelijk zitjes te bezetten. Belangrijk is dat ze hierbij hun gedrag onder controle houden. Dat ze niet onmiddellijk reageren op een probleemsituatie, maar dat ze er later op terugkomen. Dat ze rustig blijven en de jongere op een positieve en respectvolle manier behandelen. Dat ze dus niet zelf bijdragen aan een escalatie, die de prille hechting opnieuw zou breken.

Een wondermiddel is de nieuwe opvoedingsfilosofie niet. Maar wanneer ouders, leerkrachten en opvoeders al alles deden wat ze konden, is het zeker de moeite waard om met deze methode aan de slag te gaan. Zeker wanneer autoriteitsfiguren zich machteloos voelen, aangezien de filosofie net daarop focust. Wanneer ze samen blijven proberen om meer zichtbaar aanwezig te zijn in het leven van hun kind of jongere, voelen ze zich uiteindelijk innerlijk sterker en kunnen ze zich krachtiger verzetten tegen destructieve gedragingen. Door hun rol als gezaghebbende stem terug op te nemen, samen met anderen uit het netwerk rond de adolescent, gaat ook die zich psychologisch veiliger en zekerder voelen, en wordt het alsmoer moeilijker om destructief gedrag te stellen."

HERSTEL EN VERZOENING

Zo komen we tot de laatste fase: die van de herstelhandeling.

Greet Lust: "Ja, en ook hier gaat de actie uit van de ouders of de leerkracht, de opvoeder. De autoriteitsfiguur toont aan kinderen

en jongeren dat wanneer je schade toebrengt aan iets of iemand, deze hersteld moet worden met een handeling. Die heelt door het slachtoffer te erkennen en door de dader de kans te geven om weer bij de groep te horen.

Doet de dader niet mee, dan gaat de herstelhandeling toch door, want nog belangrijker is de boodschap die we daarmee aan alle andere jongeren geven, wiens ogen op de autoriteitsfiguren gericht zijn. Door herstelhandelingen uit te voeren, versterken opvoeders hun autoriteit bij de andere jongeren en wordt het moeilijker om negatief gedrag te stellen. Het gaat opnieuw om het versterken van de positieve stemmen in het hoofd van de jongeren.

Stel: in een leefgroep haalt een jongere verbaal zwaar uit naar een opvoeder, tijdens de gezamenlijke lunch in de eetzaal. De begeleider zegt rustig tegen de jongere dat het gedrag niet kan, dat hij dit incident samen met zijn collega's zal bespreken en dat hij het er later met hem over zal hebben. Door deze actie plaatst hij een 'bookmark': hij maakt duidelijk dat iets niet door de beugel kan en dat hij erop terugkomt.

Een collega kan nadien samen met die jongere het voorval bespreken en voorstellen om het goed te maken met de opvoeder. Wil de adolescent meewerken, dan kan hij een plan van aanpak formuleren. Blijft medewerking uit, dan kan aan de groep gevraagd worden wie mee wil nadenken over een herstelhandeling. Die hoeft niet ingewikkeld te zijn: een kaartje met 'sorry' erop, het lievelingseten koken van de opvoeder ..."

Binnen Nieuwe Autoriteit mogen we dus fouten maken, de kinderen en jongeren enerzijds maar ook wij als autoriteitsfiguren anderzijds, omdat deze hersteld kunnen worden. En herstellen wat je verkeerd deed leidt naar een warmere relatie met elkaar en laat dit net het doel zijn van deze krachtige nieuwe filosofie.

"Herstellen wat je verkeerd deed leidt naar een warmere relatie met elkaar"

Greet Lust en Tom Dejonghe

Geboeid door deze baanbrekende opvoedingsfilosofie?

Wilt u de aanpak van Nieuwe Autoriteit en Geweldloos Verzet zelf toepassen, als opvoeder, leerkracht of ouder? Balans organiseert een vierdaagse basisopleiding in het voorjaar 2017.

U kunt ook rechtstreeks contact opnemen met Greet Lust voor individuele coaching vanuit Nieuwe Autoriteit. Bijzonder is dat hiervoor de medewerking van het kind of de jongere niet nodig is. De opvoedingsfilosofie richt zich immers niet rechtstreeks tot hem, maar wel tot de ouders, leerkrachten of opvoeders. Vanuit Nieuwe Autoriteit leert u hoe u de hechting met een kind of jongere herstelt met uw eigen, geweldloos gedrag. Be the change you wanna see!

Meer weten?

Bezoek dan zeker www.stapwijzer.be. Of neem contact op met Greet Lust, op 0486 62 66 76 of info@stapwijzer.be.

PRAKTIJK

TEJO

Toveren met jongeren in woelige tijden of hoe therapeuten vrijwillig jongeren helpen hun koers te varen.

OVER TEJO

Sinds 2000 is er een enorme toename van jongeren die in de Jeugdhulp terecht komen, meer dan 28.000 hulpvragen in Vlaanderen (2014) en de vraag blijft stijgen. Dat is het gevolg van de huidige maatschappelijke ontwikkelingen en snelle veranderingen in de samenleving.

TEJO biedt laagdrempelige, psychotherapeutische hulpverlening aan jongeren tussen 10 en 20 jaar, kortdurend, onmiddellijk, anoniem, en gratis. De dienstverlening gebeurt door professionele therapeuten op vrijwillige basis. De therapie heeft als hoofddoelstelling de jongeren te **deblokken en hen opnieuw in hun krachten te brengen**. Op die manier komt TEJO **preventief** tegemoet aan dringende hulpvragen zodat de probleemsituatie niet verder escaleert en de jongeren in een vroeg stadium geholpen worden. TEJO biedt jongeren een **'pedagogische' plek** waar er naar hen geluisterd wordt en kort oplossingsgericht wordt gewerkt vanuit het gedachtegoed van de positieve psychologie. TEJO draagt met deze aanvullende hulpverlening bij tot het oplossen van de lange wachtlijsten die er heersen in de gezondheidszorg voor jongeren.

De organisatie is simpel, soepel en samenwerkend met een beperkte administratie. TEJO wil met zijn groeiend netwerk van geëngageerde TEJO-huizen (Antwerpen, Ronse, Gent, Mechelen, Turnhout, Lier, Kortrijk, Brasschaat-Schoten) aantonen dat onmiddellijke, gespecialiseerde, kortdurende therapeutische aanpak in de eerste lijn werkt en nodig is in Vlaanderen en gans België. We willen onze dienstverlening ter beschikking stellen van alle jongeren in Vlaanderen omdat elke jongere recht heeft op goede hulpverlening. TEJO werkt als een labo en zoekt naar krachtige innovatieve hulpverlening voor jongeren op basis van gezamenlijke ervaringen. Bovendien wil TEJO uitgroeien tot een sociale beweging die een appel doet op de solidariteit en inzet van de hele samenleving (ouders, leerkrachten, familie, enz.) om mee de verantwoordelijkheid te dragen naar meer positieve aandacht voor jongeren en versterking van hun persoonlijk welzijn. Zo krijgen ze de nodige groeikansen om mooi volwassen te worden.

TEJO ontvangt kinderen en jongeren tussen 10 en 20 jaar, 65 % daarvan zijn meisjes, 35 % zijn jongens. Per leeftijdscategorie merken we dat 65 % zich bevindt tussen 13 en 17 jaar, 20 % is ouder dan 18 en 15 % is jonger dan 13. We ontmoeten jongeren van diverse origine, 20 % daarvan is buiten België geboren. Jongeren komen op verschillende manieren bij TEJO terecht. Ze kunnen telefonisch of via mail een afspraak maken. Dat gebeurt door de jongere zelf of (in het merendeel van de gevallen) door een doorverwijzer zoals het CLB, een leerkracht, de ouders, het JAC, de huisarts enz. De jongere krijgt dan een vaste therapeut toegewezen. Belangrijk hierbij is dat de jongeren, ook al worden ze doorverwezen, toch op vrijwillige basis naar TEJO komen. Indien ze eerder gedwongen worden, komen ze dikwijls niet opdagen en dat is jammer.

Jongeren kunnen tijdens de openingsuren ook spontaan bij TEJO binnenstappen. Indien er een therapeut beschikbaar is, houden